

Dragoste și revoluție

AMINTIRILE UNEI ROMÂNCE
ÎN TURCIA LUI KEMAL ATATÜRK

Studiu introductiv și îngrijirea ediției
FLORIN ȚURCANU

Postfață
ENIS TULÇA

CORINT
ISTORIE

Redactare: Lia Decei

Tehnoredactare: Crina Niculescu, Lorena Ionica

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrații interior: arhiva familiei Tulça (pp. 81-85, 88-97, 99, 100, 104, 108, 109, 112), Arhivele Militare Române Pitești (pp. 86, 87) și fotografii intrate în domeniul public.

Ilustrații copertă: Anișoara Tulça, ilustrație din arhiva familiei Tulça, și Mustafa Kemal, fotografie din aceeași perioadă – anii 1920.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dragoste și revoluție : amintirile unei românce în Turcia lui Kemal Atatürk /

stud. introd. și îngrijirea ed.: Florin Țurcanu ; postf.: Enis Tulça. - București :

Corint Books, 2016

ISBN 978-606-793-066-5

I. Țurcanu, Florin (pref.)

II. Tulça, Enis (postf.)

821.135.1-94

94(560)"19"(0:82-94)

ISBN 978-606-793-066-5

Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

Pentru comenzi și informații, contactați:

GRUPUL EDITORIAL CORINT

Departamentul de Vânzări

Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517

Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20

Depozit

Calea Plevnei nr. 145, sector 6, București, cod poștal 060012

Tel.: 021.310.15.30

E-mail: vanzari@edituracorint.ro

Magazinul virtual: www.edituracorint.ro

Format: 16/70 x 100; Coli tipo: 7

Tiparul executat la:

Cuprins

MULȚUMIRI	7
STUDIU INTRODUCȚIV	9
AMINTIRILE ANIȘOAREI TULȚA	25
POSTFAȚĂ	63
ALBUM	81

Mulțumiri

Sunt recunoscător profesorului Enis Tulța pentru colaborarea rodnică și prietenească la capătul căreia putem face cunoscut acest fragment de istorie turco-română, rămas neștiut până acum și care este și un fragment din istoria familiei sale.

Cercetarea prilejuită de publicarea acestor amintiri inedite a beneficiat de interesul și de sprijinul prețios al mai multor colegi care mi-au semnalat surse noi sau mi-au facilitat accesul la documente de primă importanță. Țin, așadar, să mulțumesc domnului colonel Petrișor Florea, comandant al Arhivelor Militare din Pitești, colegilor Iulian Boțoghină, cercetător în cadrul Arhivelor Militare, Alina Pavelescu, director adjunct al Arhivelor Naționale, Daniel Cain (Institutul de Studii Sud-Est Europene), Alin Ciupală (Universitatea din București) și, nu în ultimul rând, doamnelor Cosmina Lăzărescu și Luminița Dumitru (Arhivele Militare din Pitești).

Florin Țurcanu

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern in a light grey color, framing the title.

Studiu introductiv

Amintirile pe care le publicăm astăzi, scrise în urmă cu peste jumătate de secol, nu erau destinate decât unei singure persoane și autoarea lor nu s-a gândit, foarte probabil niciodată, că ele ar putea ajunge sub ochii altcuiva. Au fost scrise de o femeie singură, rămasă de curând văduvă într-o țară străină de care fusese legată în primul rând prin persoana soțului ei dispărut. Ea însăși nu mai avea mulți ani de trăit și se descrie ca fiind „bătrână și infirmă”, iar singurătatea și sărăcia nu par să fi fost nici ele departe.

Nu știm încă multe lucruri despre Anișoara Tulța – înregistrată ca Ayşe Tulța în actele cimitirului unde s-a alăturat soțului ei, Sabri, în 1968. Nu cunoaștem încă unde s-a născut și când, nu știm ce nume purta în ajunul căsătoriei și nici când s-a căsătorit cu Ali Ismail Sabri. Știm despre ea doar cu puțin mai mult decât ceea ce – considerând ea însăși important în istoria vieții sale – a ținut să transmită unui nepot, singura persoană din preajma ei care mai putea citi românește.

Singurele rânduri care ne-au parvenit de la Anișoara dintr-o perioadă mult anterioară, mai precis din august 1916, sunt cuvintele de încurajare pe care i le scrie lui Sabri, la trei zile după mobilizare, pe spatele unei fotografii care ne-o înfățișează ca pe o tânără frumoasă și cochetă, pozând cu grație în timp ce aranjează în vază florile

de liliac. Sunt rânduri asemănătoare celor pe care le-au scris mii de femei în Europa acelor ani:

18 august 1916

Scumpul și adoratul meu,

Bunul Dumnezeu să-ți ocrotească scumpa viață și să te întoarcă plin de glorie între ai tăi, pe care îi lași cu sufletul adânc întristat, dar plin de încredere și nădejde într-un viitor frumos și făgăduința unei fericiri nesfârșite.

Anișoara

Sunt acestea cuvintele unei logodnice, ale unei tinere soții ? Nu știm încă, dar a doua ipoteză este cea mai probabilă.

Cel căruia îi erau adresate aceste rânduri, căpitanul Ali Ismail Sabri din Regimentul 6 Roșiori, era un ofițer de cavalerie – „unul din cei mai buni călăreți ai României”, cum notează soția sa – care provenea dintr-o familie musulmană dobrogeană. Născut la 22 aprilie/4 mai 1883 la Isaccea, în strada Berzei nr. 1, ca fiu al lui Ali Sabri și al Izekiei¹, Ali Ismail Sabri avea și un frate, Sezai. Familia pare să fi fost relativ înstărită, dar nu mai mult de atât. În iunie 1911, Izekie, văduvă deja de câțiva ani, solicita unei bănci un împrumut de 10 000 de lei pentru replantarea a 5 din cele 6 hectare ale unei vii pe care o deținea în marginea orașului Isaccea și care fusese distrusă de filoxeră². Memoria familiei păstrează până astăzi numele unor terenuri deținute în zonă înainte de Primul Război Mondial. Cu toate acestea, dosarul de ofițer al lui Ali Ismail Sabri menționează în 1909 că acesta „este de familie musulmană din Dobrogea” și că „are puțină avere”³.

¹ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, Fond 3042, „Memorii Bătrâni”, litera S-Căpitani, Inv. S928, f. 1.

² *Monitorul Oficial* nr. 55 din 11/24 iunie 1911, p. 2544. Numele Izekiei apare aici ortografiat greșit ca „Zecta”.

³ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 12 și 13.

Tot tradiția familială, păstrată, în Turcia, de descendenții lui Sezai Sabri, ni-l prezintă pe tânărul Ali Ismail ca fiind îndrumat de tatăl său către cariera militară. Documentele o confirmă. Între 1902 și 1905 este elev al „Școlii fiilor de militari” din Iași – viitorul Liceu Militar –, care admitea, în ciuda denumirii sale, și fii de civili, în special „premianții din gimnaziile și liceele statului” care puteau beneficia „de burse și alte înlesniri”¹.

Unul dintre scopurile școlii ieșene era de „a da elevi pentru Școala militară de infanterie și cavalerie” de la București² ceea ce explică prezența lui Ali Ismail Sabri pe băncile acesteia între 1905 și 1907³. La 1 iulie 1907 este numit sublocotenent în Regimentul 4 Roșiori⁴ – unitatea în care își va petrece cea mai mare parte a carierei militare și de care pare să fi fost foarte atașat. Între octombrie 1908 și iulie 1909 este detașat de la regimentul său la Școala specială de cavalerie de la Târgoviște, pe care o încheie onorabil, clasându-se al 16-lea din 34 de absolvenți, cu nota 14,96/20. „Ofițer inteligent, stăruitor și conștiincios, bun camarad. Încalecă bine și curajos”, notează directorul de studii al școlii, maiorul Portocală⁵.

Avansat locotenent la 1 iulie 1910, caracterizările făcute de superiorii săi sunt, în mod constant, pozitive, precum aceasta, din toamna aceluiași an: „Este disciplinat. Are simțul datoriei. Prea bun camarad. Are simțul onoarei. Este curajos. Este animat de bun spirit militar. Este devotat, este demn, moral. Conduită prea bună”⁶. Un an mai târziu, progresele locotenentului Sabri sunt subliniate de superiorii săi: „Și-a instruit bine oamenii din plutonul său. Posedă cunoștințele necesare pentru a comanda [un] escadron. Merită a înainta”⁷. Avansarea la gradul de căpitan avea să mai aștepte însă, deși a fost propusă, de fiecare dată, în anii următori. În schimb, caracterizările superiorilor aveau să devină tot mai lungi, detaliate și pozitive, oferind, progresiv, imaginea unui ofițer tot mai experimentat și complet format. Ultima

¹ Constantin Mohanu – *Jean Bart (Eugeniu Botez) – Viața și opera*, Editura „Biblioteca Bucureștilor”, 2001, p. 29.

² *Monitorul Oastei* nr. 19 din 5 noiembrie 1879, p. 465-466.

³ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 1.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*, f. 7.

⁶ *Ibid.*, f. 15.

⁷ *Ibid.*, f. 16.

„foaie calificativă” din dosarul său personal, redactată în noiembrie 1915, schițează un profil profesional și moral măgulitor: „Energic și plin de avânt. Are curajul sacrificiului și curajul părerilor sale. (...) Caracter foarte bun. Tratează pe inferiori cu blândețea firii sale, obținând prea bune rezultate. (...) A condus foarte adesea Escadronul 2... dând probe de simț tactic, de sânge rece și de deosebită pricepere în conducerea escadronului, atât izolat, cât și în regiment. Va fi un foarte bun comandant de escadron”. Concluzia colonelului Nicolae Portocală, fostul său profesor de la Școala specială de cavalerie, devenit între timp comandant al Regimentului 4 Roșiori, era răspicată: „Îl propun la înaintare în mod excepțional”¹.

Unele dintre aceste caracterizări lasă să se întrevadă existența lui Sabri marcată de sociabilitatea militară, de exigențele ei și de modul în care ofițerii interacționau cu mediul din jur. Fără multă avere, dar „foarte bun camarad”, locotenentul „trăiește în cercul camarazilor și frecventează societatea bună”, notează memoriul calificativ din toamna anului 1910². Un raport elogios din iunie 1916 menționează participarea sa frecventă la concursurile hipice³, precum cele din 3, 17 și 21 mai 1915, în care ocupă succesiv locurile 3, 2 și 1 în curse dotate cu diferite premii, călărind pe calul *Médaille d'or*⁴. Toate acestea nu-l împiedică să păstreze legăturile cu Dobrogea natală și să profite de permisiile care îi îngăduie, printre altele, să petreacă *Kurban Bayram*-ul cu familia sa.

Dacă la Târgoviște a trebuit să suporte glumele camarazilor pe seama originii sale turcești⁵, Ali Ismail Sabri era conștient de faptul că școala militară, armata și prestigioasa armă a cavaleriei îl integraseră pe el, minoritarul musulman, fiu al unei fragile comunități turcești, într-un mediu profesional și o instituție prin care se exprimau ambițiile și orgoliul tânărului stat național românesc. La începutul

¹ *Ibid.*, f. 22.

² *Ibid.*, f. 13.

³ *Ibid.*, f. 23.

⁴ *Monitorul Oficial* nr. 78 din 7/20 iulie 1915, p. 3676 și 3677.

⁵ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 6: „Este necesar să nu se facă prea mult haz de dânsul ca ofițer turc, căci tânăr fiind, ar putea să încline în a specula acest fapt, ceea ce ar fi în detrimentul formării lui ulterioare”, notează comandantul Școlii speciale de cavalerie, locotenent-colonelul Oprescu, în caracterizarea pe care i-o face în iulie 1909, la absolvirea cursurilor școlii.

secolului al XX-lea, locuitorii musulmani ai Dobrogei nu beneficiau încă de integralitatea drepturilor cetățenești¹, iar cariera de ofițer a lui Sabri era, cum observă el însuși într-un memoriu, „excepțională”². Acest lucru îi dădea o identitate și un sentiment al reușitei personale pe care le prețuia și pe care nu se sfia să le arate. „Eu când am ieșit din școala militară română ca cel dintâi ofițer [musulman] n-am căutat să mă duc în Dobrogea, scria el în singurul articol de presă pe care i-l cunoaștem. Am rămas în regimentul de călărași din București. Am îndemnat și pe mai mulți [coreligionari dobrogeni] să studieze ca și mine. Dar n-a avut niciun efect”³.

Purtarea fesului cu însemnele regulamentare – în locul chipiului de ofițer – îi fusese încuviințată ca militar provenit din minoritatea turcă. Era un semn al succesului care îi permitea lui Sabri să-și afișeze cu mândrie originea, făcând chiar câțiva invidioși printre tovarășii săi – unii din familii de vază – seduși de originalul accesoriu, îngăduit numai pe capul camaradului lor⁴. Fesul îl distingea, așadar, de toți ceilalți ofițeri ai regimentului, așa cum se vede limpede într-o fotografie care ni-i arată pe Sabri și pe camarazii săi împreună cu principesele moștenitor Ferdinand, cu soția sa, principesa Maria, și fiul acestora, viitorul rege Carol al II-lea⁵. Asocierea Regimentului 4 Roșiori cu monarhia prin persoana principesei Maria, comandant onorific al regimentului, diferențiază această unitate de cavalerie de toate celelalte și explică de ce Ali Ismail Sabri a putut lăsa moștenire nepotului său de frate, Cavit, câteva daruri primite, în calitatea sa de ofițer, de la viitoarea regină –

¹ George Angelesco – *La Dobrogea du point de vue de l'organisation des pouvoirs publics*, Arthur Rousseau Editeur, Paris, 1907, p. 184-187; Constantin Iordachi – „«La Californie des Roumains». L'intégration de la Dobroudja du Nord à la Roumanie, 1878-1913” în *Balkanologie*, vol. VI, nr. 1-2 (2002), p. 168 și 179.

² Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 18.

³ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe – *Fond Constantinopol Politice, Administrarea Dobrogei 1878-1920*, vol. 110, Dosar „Situția populației musulmane din Dobrogea 1883-1909”, filă nenumărată din textul traducerii românești a unui articol publicat în ziarul constantinopolitan *Ikdâm* de Ali Ismail Sabri la 24 decembrie 1908. Îi mulțumesc colegului Daniel Cain pentru a-mi fi atras atenția asupra acestui document.

⁴ *Ibid.* filă nenumărată: „Chiar am auzit din gura multor fii din aristocrația română spunându-se: «De ce n-avem și noi fes pe capul nostru, căci astfel considerațiunea noastră ar fi cu mult mai mare»”.

⁵ Fotografie păstrată în arhiva familiei.

fotografii cu semnătura acesteia, precum și o tabacheră din argint, gravată cu numele ei și datată „1911”¹.

Armata română ca instrument de integrare și de promovare socială era ceea ce Ali Ismail Sabri le propunea coreligionarilor săi din Dobrogea, după cum reiese dintr-un articol trimis de el unui ziar din Istanbul în decembrie 1908². Contextul publicării acestui articol nu era întâmplător. Imperiul Otoman se afla, din iulie, sub regimul impus de revoluția „Junilor turci”, iar Parlamentul din București inițiasse, în toamna aceluiași an, procesul de reforme menit să definitiveze integrarea Dobrogei în sistemul politic românesc³. Ali Ismail Sabri deplângea faptul că armata română număra doar trei ofițeri musulmani și că minoritatea turcă nu folosea școala și serviciul militar ca mijloace de afirmare și modernizare. „Noi, musulmanii, suntem condamnați la inerție. (...) Toți părinții noștri sunt de o ignoranță crasă. Nu știu nici această lume, nici pe cea viitoare. Doar numai un fanatism care se vede (...) își exercitează, în mod teribil, influența sa.”⁴

A putut oare să zdruncine un incident, încă insuficient lămurit, încrederea lui Ali Ismail Sabri în instituția militară de care se simțea, foarte probabil, profund atașat? La 11 septembrie 1912, locotenentul Sabri este pedepsit din ordinul generalului Grigore Crăiniceanu, comandantul Corpului II de armată, cu 10 zile de închisoare⁵. Motivul? „Pentru că a părăsit pe camarazii săi în momentul începerii unui incident, în loc să ajute a fi evitat și pentru că, plecând, a dat mâna tocmai celui care era în cauză, în seara de 2 august, în localul restaurantului *Continental*”⁶.

„Incidentul” a cărui victimă a căzut Sabri nu era unul anodin, deși nu pare să fi căpătat vreo notorietate. El implica, pe de o parte, un grup de tineri ofițeri din

¹ Obiecte păstrate de familie.

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe – *Fond Constantinopol Politice, Administrarea Dobrogei 1878-1920*, vol. 110, Dosar „Situția populației musulmane din Dobrogea 1883-1909”, filă nenumărată din textul traducerii românești a articolului publicat de Ali Ismail Sabri în ziarul *Ikdâm* din Constantinopol, la 24 decembrie 1908.

³ Constantin Iordachi – „La Californie des Roumains». L'intégration de la Dobroudja du Nord à la Roumanie, 1878-1913” în *Balkanologie*, vol. VI, nr. 1-2 (2002), p. 192-194.

⁴ Arhiva MAE – *Fond Constantinopol Politice, Administrarea Dobrogei 1878-1920*, vol. 110, Dosar „Situția populației musulmane din Dobrogea 1883-1909”, *doc. cit.*, filă nenumărată.

⁵ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 17-18.

⁶ *Ibid.*, f. 17.

familia Crăiniceanu, între care locotenentul de cavalerie Gheorghe Crăiniceanu, care va deveni, în 1914, aghiotantul ministrului de război Ion I.C. Brătianu, și, pe de altă parte, pe ziaristul N.D. Cocea. Acuzația detaliată adusă locotenentului Sabri de către cei care depuseseră o declarație incriminatoare la adresa lui, suna astfel: „În ziua de 3 august¹ 1912, când locotenentul Crăiniceanu împreună cu frații domniei sale se găseau la restaurantul «Continental», la o masă alături de masa unde stătea ziaristul N.D. Cocea, s-au luat la ceartă cu acesta din urmă din cauza infamelor articole ce sus-numitul ziarist scrisese în revista *Facla* în contra Majestății Sale Regelui și, în acest moment, locotenentul Sabri, care se găsea cu noi, ne-a părăsit și s-a dus de a dat mâna ziaristului N.D. Cocea, aliindu-se astfel cu părerile sale”².

Gravitatea acestor acuzații, în contextul campaniei pe care *Facla* lui Cocea o îndrepta contra monarhiei, era amplificată de apartenența lui Ali Ismail Sabri la Regimentul 4 Roșiori. O anchetă are loc și ea îl disculpă – „faptul, așa cum s-a petrecut în realitate, nu poate atinge onoarea acestui ofițer”, notează unul dintre comandanții săi – dar locotenentul Sabri va solicita la 18 decembrie 1913, într-un lung memoriu adresat comandantului regimentului, trecerea sa în rezervă din cauza faptului că nu fusese ștearsă din dosarul său personal pedeapsa pe care o primise. „Ar fi o nesimțire rămânerea mea în rândurile oștirii cu această pată, rușinoasă pentru orișicine poartă cinstita uniformă militară”, declară Sabri, cu atât mai mult cu cât „subsemnatul, fiind un străin (minoritar, n.n.) de origină, am fost scos ofițer [în mod] excepțional, prin Înalta Dorință a Majestății Sale Regelui.” El explică întârzierea cererii sale prin „situațiunea externă tulbură” din perioada războaielor balcanice, când „am ținut mai întâi să-mi fac datoria către Patria pentru apărarea căreia dădusem cuvântul”³.

Amenințarea cu părăsirea armatei își face efectul și comandanții săi – care își manifestă din nou, cu această ocazie, aprecierea față de locotenentul Sabri – obțin ștergerea pedepsei din dosarul personal al acestuia prin „înalta rezoluțiune a A.S. Regale, Principele Ferdinand, Inspectorul General al Armatei și al Cavaleriei... din 15 ianuarie 1914”⁴.

¹ Se remarcă neconcordanța dintre zilele menționate în dosar ca date la care s-a produs incidentul.

² Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 18.

³ *Ibid.*, f. 19.

⁴ *Ibid.*, f. 17.

Putem bănuși efectele acestui episod asupra unui ofițer caracterizat de superiorii săi ca fiind „demn”, „moral”, cu „simțul onoarei”. Colonelul Bassarabescu, implicat în demersurile pentru ștergerea pedepsei care îl umilise, remarcă, în timpul campaniei din Bulgaria, în iulie 1913, „vasta mulțumire sufletească” și „recunoștința” exprimate de locotenentul Sabri pentru că i s-a încredințat o misiune de recunoaștere în direcția unei presupuse concentrări de trupe bulgare¹. Era o ocazie de a se distinge, iar faptul că reacția emoțională a locotenentului a fost notată sugerează că incidentul din august 1912 și consecințele sale lăsaseră urme...

Același incident explică, probabil, avansarea târzie a lui Sabri la gradul de căpitan. Acest lucru se întâmplă abia la 1/14 aprilie 1916². Unii dintre camarazii săi de regiment, din aceeași generație și cu un parcurs comparabil, deveniseră căpitani încă din 1913, 1914 sau exact cu un an înaintea lui, în aprilie 1915³.

Primăvara anului 1916 a adus și o altă schimbare importantă pentru Ali Ismail Sabri. Prin Decretul regal nr. 1862 din 3/16 mai, „în interesul serviciului” este mutat, cu începere de la 10 mai, de la Regimentul 4 Roșiori – care luase între timp și numele „Regina Maria” – la Regimentul 6 Roșiori⁴. Decretul privea zeci de ofițeri care erau mutați, astfel, în alte unități, însă plecarea din regimentul său, în care servise nouă ani, a putut marca o răscruce pentru căpitanul Sabri. Considera oare această mutare ca pe o nouă nedreptate, care-i adâncea sentimentul că este tratat în chip nemeritat și ștergea imaginea valorizantă pe care și-o făcuse despre sine, cea a unui ofițer ale cărui origini dădeau o semnificație aparte carierei sale în armata română? Putem, în orice caz, bănuși o legătură între acest moment și demisia sa din armată, la 1/14 august 1916⁵.

Ironia istoriei făcea ca, două săptămâni mai târziu, căpitanul în rezervă Ali Ismail Sabri să fie mobilizat, odată cu intrarea României în Primul Război Mondial,

¹ *Ibid.*, f. 20.

² *Ibid.*, f. 10; *Anuarul Armatei Române pe anul 1916*, Tipografia „Universala” Iancu Ionescu, București, 1916, p. 601.

³ *Anuarul Armatei Române pe anul 1916, op. cit.*, p. 598-601 – v. cazurile căpitanilor Constantin Dianu, Dumitru Gr. Popescu, Dumitru I. Rădulescu și Petre. P. Georgescu.

⁴ *Monitorul Oficial* nr. 26 din 4/17 mai 1916, p.1154.

⁵ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 10.

în același Regiment 6 Roșiori din Divizia a 2-a de cavalerie, primind cu această ocazie comanda Secției de mitraliere. Nu cunoaștem nimic despre participarea sa la operațiile regimentului în Transilvania, în septembrie 1916. În ultimele zile ale lunii septembrie, divizia se găsește însă în retragere, ca și restul armatei române din Ardeal. Regimentul 6 Roșiori se fixează în zona Mănăstirii Cașin și face de acum parte din forțele care trebuie să împiedice coborârea trupelor austro-ungare în Valea Cașinului. S-a păstrat din prima zi a celei de-a doua bătălii de la Oituz (28 octombrie/10 noiembrie – 2/15 noiembrie 1916) un raport detaliat al căpitanului Ali Ismail Sabri despre activitatea Secției sale de mitraliere, situată în imediata apropiere a zonei luptelor și având ca misiune oprirea unei eventuale pătrunderi a inamicului de-a lungul râului Cașin¹. Este o noapte de veghe, pe cele două maluri ale râului, cu trimeri de patrulare și cu mitralierele pregătite, în timpul căreia, notează căpitanul Sabri, „Secția mitraliere a fost bătută de artileria inamică foarte puțin. În tot timpul luptelor dinaintea mea primeam foarte multe gloanțe rătăcite”².

La 5/18 noiembrie, Regimentul 6 Roșiori primește ordinul de a părăsi de urgență frontul din Moldova pentru a se deplasa cu trenul în regiunea Oltului inferior, spre care avansau trupele germane după străpungerea frontului românesc pe Valea Jiului³. Forțarea Oltului la Stoenști de către germani la 11/24 noiembrie precipită o situație deja precară. Zona dintre orașele Slatina și Drăgănești-Olt, pe malul stâng al râului, va fi teatrul ultimei lupte la care a participat căpitanul Ali Ismail Sabri în Primul Război Mondial.

După trecerea Oltului de către germani, Regimentul 6 Roșiori participă la luptele care trebuiau să le încetinească înaintarea. Sfârșitul războiului vine, pentru căpitanul Sabri, la 12/25 noiembrie 1916, în marginea satului Alimănești, la circa 10 km de malul Oltului. Jurnalul de operațiuni al regimentului consemnează sobru o încercare eșuată de încetinire a dușmanului: „Primind știrea că inamicul înaintează cu două escadroane prin Bălănești, s-a dat ordin ca Secția de mitraliere

¹ Arhivele Militare – *Fond 4786 Regimentul 6 Roșiori*, Dosar 2/1916, f. 19. V. și *Fond RIJO 1*, nr. 4154 – *Divizia a 2-a cavalerie, Regimentul 6 Roșiori: Copie după Jurnalul de operațiuni de la 16 aug. 1916-1 iulie 1918*, f. 29.

² *Ibid.*

³ *Fond RIJO 1*, nr. 4154, f. 34.

să fie trimisă să ocupe poziția la liziera de sud a satului Alimănești, unde, fiind atacată de forțe superioare și fiind fără susținere, a fost nevoită să se retragă spre Vâlcele”¹. Lupta de la Alimănești a Secției de mitraliere comandate de Ali Ismail Sabri era doar un episod al unei confruntări mai mari cu Divizia a 7-a de cavalerie germană pe care o descrie, în stilul său evocator, Constantin Kirițescu: „Împotriva cavaleriei dușmane (...) care ocupase pădurea Alimănești, în care se retranșase puternic, brigăzile române de roșiori, luptând descălecate sau șarjând pe fronturi de escadroane (...) au sângerat nefolositor, fără să reușească nici să scoată pe dușman din pozițiile lui puternice, nici să împiedice revărsarea continuă a puhoiului invaziei peste Olt”².

În lupta de la Alimănești, Secția de mitraliere a Regimentului 6 Roșiori a avut un rănit și trei dispăruți³. Între aceștia din urmă căpitanul Ali Ismail Sabri, pe care, la 18 martie 1917, evidențele regimentului îl înregistrează ca fiind „dispărut în ziua de 12/11/1916 în lupta din satul Alimănești” și apoi „șters din controale împlinind trei luni în dispariție” la 13 februarie 1917⁴. Cu toate acestea, la o lună și trei zile după consemnarea din 18 martie a dispariției sale, căpitanul Sabri era „judecat și condamnat de Curtea Marțială a D.[iviziei] 2 C.[avalerie], prin sentința nr. 56, la moarte și degradare militară – în lipsă – pentru dezertare la inamic”⁵. Dosarul său personal menționează și el dispariția ofițerului „în satul Alimănești” la 12 noiembrie 1916, dar adaugă: „rămas ascuns într-o casă de bunăvoie”⁶. O răsturnare de situație care trebuie să-i fi surprins pe cei care îl cunoscuseră și ale cărei cauze rămân, în parte, neclare.

În cele câteva pagini de amintiri pe care Cavit, nepotul de frate al lui Ali Ismail Sabri, le-a transmis fiului său Enis⁷ se amintește un detaliu, dificil de verificat, dar credibil, legat de căderea în prizonierat a căpitanului de roșiori: acesta le-ar fi cerut

¹ Ibid., f. 38.

² Constantin Kirițescu – *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 473.

³ Arhivele Militare – *Fond 4786 Regimentul 6 Roșiori*, Dosar 5/1916, f. 2, 8 și 32.

⁴ Ibid., f. 2.

⁵ Arhivele Militare – *Memoriul căpitanului Sabri Ali Ismail*, f. 10.

⁶ Ibid.

⁷ Cavit Tulça – „Povestea familiei Tulça din Dobrogea de la 1878 până în prezent”, în mss., 2004.

germanilor care îl făcuseră prizonier să îi informeze la Istanbul despre capturarea sa pe Enver Pașa, ministrul de război, sau pe Talât Pașa, marele vizir, doi dintre triumvirii care conduceau *de facto* Imperiul Otoman și care îl antrenaseră în război de partea Puterilor Centrale. Căpitanul Sabri ar fi adăugat că aceștia îl cunoșteau. Deși nesuștinut de vreo dovadă, acest scenariu este verosimil. În timpul războiului germanii au încercat să facă recrutări pentru Imperiul Otoman printre prizonierii musulmani proveniți din armatele adversarilor lor, iar pe de altă parte, după cum am văzut, Sabri publicase cel puțin un articol, care pare să fi atras atenția¹, în presa din Istanbul în 1908 și avea, probabil, în capitala imperiului legături pe care nu i le cunoaștem. Îl întâlnește oare pe Talât Pașa cu ocazia vizitei făcute de acesta la București în august 1914? Memoria familiei dă această întâlnire ca pe un fapt sigur. Oricât de plauzibilă, ea rămâne pentru moment doar o ipoteză.

Nu pare să fie însă o coincidență faptul că sentința de condamnare la moarte pentru dezertare, pronunțată la 21 aprilie 1917, datează tocmai din perioada în care, conform amintirilor nepotului său Cavit, familia lui Sabri din Isaccea – adică mama acestuia Izekie, cumnata Fatma și micul Cavit însuși – ajungeau la Istanbul sub ocrotirea fostului căpitan de roșiori. O ocrotire de care aveau și mai multă nevoie după moartea, pe frontul dobrogean, a lui Sezai, fratele lui Ali Ismail Sabri. Știrea despre prezența în capitala otomană a ofițerului dispărut la Alimănești, care putuse să-și aducă acolo și familia, pare să fi ajuns, în cele din urmă, în Moldova, unde se retrăsese regimentul său.

Era Ali Ismail Sabri căsătorit în momentul căderii sale în prizonierat? Nu știm cu siguranță, dar dacă se însurase deja cu Anișoara, acest eveniment, neînregistrat în dosarul său de ofițer, nu a putut avea loc decât între 1/14 și 15/28 august 1916, adică între data trecerii sale în rezervă și data mobilizării. Numele celor doi lipsesc însă din listele de persoane căsătorite publicate pentru acea perioadă de *Monitorul Comunal* al Bucureștiului. Putem presupune că, dacă s-a desfășurat în acest scurt interval de timp, căsătoria a avut loc la Isaccea, ale cărei arhive comunale au fost însă distruse de trupele bulgare în timpul Primului Război Mondial.

¹ Pentru replica dată în același ziar din Istanbul articolului lui Ali Ismail Sabri, v. articolul Catalinei Hunt, „«Speaking National» in Dobruca: Muslim Adaptation to Romanian Policies between 1878 and 1914”, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, LII, 1-4, p. 165-166.

Deducem, din amintirile Anișoarei, că aceasta a petrecut la București cel puțin o parte din iarna 1916-1917: „În viața mea nu-mi aduc aminte să fi suferit atât de frig, nici pe timpul războiului, la București, când ni se îngheța apa în ibric”, notează ea evocând călătoria pe mare din iarna 1920-1921, între Trabzon și Rize. Știm, de asemenea, din amintirile ei, că Sabri a așteptat-o pe Anișoara aproximativ trei luni la Istanbul, unde se aflau deja mama, cumnata și nepotul său, și că ea a ajuns acolo, foarte probabil, tot în cursul anului 1917. Este mai plauzibil ca ea să fi făcut această călătorie de la București până pe malurile Bosforului fiind deja căsătorită cu Ali Ismail Sabri.

Puținele indicii pe care le găsim, în aceste amintiri, despre viața Anișoarei și a lui Sabri în România caracterizează textul scris de Anișoara drept unul extrem de personal, merit, de fapt, să limpezească o istorie familială în interiorul căreia autoarea simțea nevoia de a se apăra și justifica. Destinând manuscrisul nepotului ei Cavit, a presupus, uneori în mod explicit, că acesta cunoștea numeroase episoade din existența familiei în perioada războiului și în primii ani de după acesta. Pe de altă parte, nicio nostalgie pentru România nu se întrevede în aceste rânduri. Aflăm doar că, după război, probabil spre sfârșitul anului 1919, puțin după întoarcerea în România a Fatmei și a lui Cavit (care vor reveni definitiv la Istanbul în septembrie 1924), Anișoara însăși a călătorit *incognito* la București, unde s-a aflat timp de șase săptămâni. Bunăvoința unui comandant de marină român i-a permis intrarea discretă în România celei care era soția unui fost ofițer condamnat la moarte pentru dezertare.

Nostalgia și chiar o amintire pe alocuri exaltată Anișoara le rezervă anilor de început ai revoluției kemaliste, care coincid cu intrarea ei și a lui Sabri în perioada cea mai frământată, cea mai deschisă oportunităților de tot felul, din existența lor comună: „Eram tare fericiți că suntem liberi și, de la fereastră, când îl vedeam pe Sabri circulând liber pe stradă, asta ajungea pentru fericirea mea. Trăiam o epopee mare. Zile istorice într-o epocă plină de măreție și grandoare, toți hotărâți să învingem sau să murim. Voi niciunul nu sunteți în măsură să înțelegeți și apreciați pe oamenii și femeile din vremea aceea”.

Această memorie fericită a zilelor aurale ale kemalismului și ale Turciei moderne, care coincideau cu agonia Imperiului Otoman, poartă marca temperamentului romantic al autoarei și a amintirii omniprezente a celui alt bărbat care i-a inspirat

sentimente puternice și pe care ea însăși nu l-a lăsat, se pare, indiferent: Mustafa Kemal Atatürk.

În istoria, mai mult sau mai puțin romanțată, a relației lui Mustafa Kemal cu diferitele femei de care s-a îndrăgostit sau care i s-au aflat în preajmă, apariția Anișoarei nu a lăsat nicio urmă¹. Biografiile marelui om nu o menționează, deși prezența ei în imediata lui proximitate la Ankara, în 1920, nu trecuse deloc neobservată – dacă este să o credem pe Anișoara – și produsese chiar unele tensiuni printre apropiații lui Mustafa Kemal, în rândul cărora Ali Ismail Sabri nu pare să-și fi găsit cu adevărat locul. La Mustafa Kemal și la relația ei cu acesta, revine mereu autoarea, iar sentimentele sale oscilează între admirație fără rezerve, regrete, pudoare, ostilitate, nostalgie. Sub forma amintirii unor momente trăite, a unor cuvinte rostite, a unor priviri schimbate sau a unui bilet pe care Kemal a așternut o scurtă reflecție asupra dragostei, Anișoara a teaurizat episoadele unei mici istorii care s-a adăpostit, trecător, în sânul mării istorii la care româncă asista în inima Asiei Mici.

Marea istorie, Anișoara însăși a avut sentimentul că o face alături de Sabri și în umbra lui Atatürk. Patriotismul ei este inseparabil de experiența inaugurală a unei revoluții pentru supraviețuire națională. E un sentiment pe care nu-l slăbesc contradicțiile acestei lumi în schimbare, unde persistă tradițiile conservatoare, primatul masculin întărit de omniprezența funcției militare, ostilitatea față de ea însăși ca femeie și ca „ghiaură”. Textul amintirilor este o mărturie, frapantă prin detalii, despre începuturile spartane ale regimului kemalist, în peisajul primitiv al Anatoliei centrale. Sensibilitatea autoarei la contrastul dintre modestia acestor începuturi și dimensiunile ulterioare ale autorității și mitului lui Atatürk ni se transmite firesc. La un capăt al acestei istorii este Mustafa Kemal, care „la o măsuță de *meze* și rachiu (...) pune la cale soarta Turciei”, în fața căruia, „în fiecare zi, se perindau (...) toți miniștrii, generali, deputați, soldați, efelele și țărani” și care-i încredința Anișoarei, atunci când lipsea din Ankara, valiza în care-și păstra „toată averea lui” pentru a o adăposti sub patul ei. La celălalt capăt este părintele națiunii, cu autoritatea sa necontestată, observat în decorul oficial al palatului Dolmabahce, în ambianța

¹ Nici măcar în lista exhaustivă pe care pretinde să o facă Süleyman Yeşilyurt în *Atatürk'un Ata'nin Hayatındaky On Dokuz Kadın* („Cele nouăsprezece femei din viața lui Atatürk”), Babil, Istanbul, 2005.

cluburilor selecte din Istanbul sau pe puntea iahtului, în plimbările sale estivale pe apele Bosforului.

În ochii Anișoarei, devotamentul pentru patrie se întruchipează în persoana soțului ei – „un om care a contribuit într-o largă măsură la libertatea și grandoarea țării” –, iar dacă amintirea gesturilor și cuvintelor lui Kemal contează, memoria participării la un efort colectiv de salvare a revoluției naționale contează și ea: „În zilele cele mai dificile ale Turciei, fără să mă laud, noi (Sabri și Anișoara, n.n.) am fost acei cari am făcut ca turcii să câștige primele victorii”, notează ea, amintindu-și de aurul oferit de regimul bolșevic și pe care-l adăpostea în garderoba ei înainte ca Sabri să îl expedieze, împreună cu armamentul rusesc, spre Ankara, în 1921. Ahmet Bedevi Kuran, autor al unei istorii a mișcărilor revoluționare din ultimii ani ai Imperiului Otoman și a Războiului de independență, i-a cunoscut pe Sabri și pe Anișoara (pe care o numește Ayşe) și confirmă lipsa inițială de personal din cadrul consulatului turc de la Tuapse care făcea ca și soția consulului să fie direct implicată în îmbarcarea și expedierea armamentului, „misiune plictisitoare, de care nu s-a plâns niciodată”¹.

Multe detalii din timpul șederii celor doi în Rusia lipsesc în textul Anișoarei. Știm că ea și Sabri au călătorit până la Moscova, unde l-au întâlnit pe fostul ministru atotputernic, acum exilat, Enver Pașa. În calitate de consul, Sabri avea misiunea de a supraveghea mișcările acestuia în zona Caucazului. Telegramele trimise de el lui Mustafa Kemal, ministrului turc de externe și ambasadei Turciei dovedesc că își lua în serios această sarcină², ceea ce nu l-a împiedicat să-l lase pe Enver Pașa să le schițeze portretele în cerneală, lui și Anișoarei, cu ocazia întâlnirii lor din capitala Rusiei sovietice, în septembrie 1921³.

Șederea de doi ani în Rusia sovietică făcea parte dintr-un periplu neobișnuit pentru cea pe care o putem imagina instalată în decorul și confortul mic-burghez al Bucureștiului de dinainte de război. Violența Primului Război Mondial o proiectase, în chip neverosimil, din acest decor în peisajul străin, aspru și nu mai puțin

¹ Ahmet Bedevi Kuran – *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap hareketleri ve Milli Mücadele* („Mișcările revoluționare în Imperiul Otoman și Războiul pentru independență”), Celtüt, Istanbul, 1959, vol. 3, p. 807. Îi mulțumesc lui Enis Tulça pentru traducerea mai multor fragmente din această carte.

² *Ibid.* p. 798, 809 și 811.

³ Desene păstrate în arhiva familiei, datate septembrie 1921.

violent al Anatoliei, devenită după 1918 scena revoluției și a unui nou război – replică a marelui seism declanșat în 1914. Geneza violentă a Turciei kemaliste fusese, la rândul ei, placa turnantă care o trimisese pe Anișoara spre Rusia sovietică, născută și ea din Primul Război Mondial și care își manifesta deschis ostilitatea față de țara natală pe care Sabri și soția sa o părăsiseră pentru totdeauna. Periplul avea să se încheie, definitiv, pe malurile Bosforului. Perioada cea mai aventuroasă și nu lipsită de primejdii din viața Anișoarei, începută în august 1916, se încheia în primele săptămâni ale anului 1923. Iar dacă, la scurt timp, ea și Sabri au evitat o reapropiere de Mustafa Kemal, în decorul de la Ankara al noului său palat, acest lucru e înfățișat ca o manieră de a evita noi și previzibile pericole.

Destinul puțin comun al acestei femei, care a ales să treacă prin filtrul unei memorări târzii și foarte personale partea cea mai neobișnuită a biografiei sale, ar fi putut să ne rămână necunoscut. Totul a atârnat de păstrarea câtorva zeci de pagini, scrise în română, în arhiva unei familii în care această limbă nu se mai vorbea și care așeza în prim-planul memoriei sale pe soțul Anișoarei, Ali Ismail Sabri.

Cu aproape zece ani înainte de a se stinge, scriind în limba unei țări de care nu par să o mai fi legat nici măcar amintirile, Anișoara a lăsat un manuscris care face să defileze prin fața noastră multe figuri cunoscute ale politicii și *establishment*-ului Turciei kemaliste, punându-ne, totodată, timid, și pe urmele perioadei românești din viața soțului ei. Surprinzând astfel personajele care, într-o epocă revoluționară, marcaseră istoria țării sale adoptive și propria existență, Anișoara a rămas, totuși, sub linia orizontului mării istoriei despre care a depus, în felul ei, mărturie.

FLORIN ȚURCANU
Universitatea din București

Amintirile Anișoarei Tulça*

Istanbul 1961

Djavid¹

Cel mai sacru și sfânt [lucru] în lumea asta este memoria scumpului și în veci neuitatului meu soț. Jur pe sufletul și memoria scumpului meu Sabri că tot ce scriu mai jos este absolut purul adevăr. Mamei tale i-am povestit², dar imediat mi-am dat seama de greșeala mea. Educația, mediul³ și concepțiunea noastră asupra vieții diferă prea mult și mama ta nu poate pricepe până unde se pot înălța sentimentele unei femei cu idei cultivate, rafinată și idealistă. Scopul meu nu-i ca să mă laud, așa ceva nu intră în caracterul meu. Țin ca tu să ști[i] adevărul și nu așa cum mulți încă azi spun felurite minciuni și mă ponegrez (sic!) pe nedrept. Toate mi-au fost

* Acest manuscris românesc, conservat de familia Tulça, este publicat păstrându-se particularitățile limbajului autoarei, presărat cu franțuzisme, dar și cu termeni turcești, uneori româniizați. A fost actualizată ortografia unor cuvinte („complex”, „fer”, „origină”) și au fost corectate tacit cele mai multe greșeli de ortografie.

¹ „Djavid” redă pronunția în limba turcă a numelui „Cavit” purtat de nepotul autoarei – căruia îi sunt adresate aceste amintiri. Data „1961” indică, probabil, momentul în care acest manuscris i-a fost încredințat lui Cavit. Amintirile au fost scrise în anul 1959, această dată fiind notată la finalul manuscrisului.

² Mama lui Cavit, Fatma, soția fratelui lui Sabri, Sezai Ismail. Cavit, născut la 19 mai 1913 la Isaccea, rămăsese orfan de tată în 1916, când Sezai, soldat al armatei române, a murit în luptele din Dobrogea. Numele său este înscris până astăzi pe monumentul eroilor din Isaccea.

³ Franțuzism; din *milieu* – „mediu”.

repetate și pe toți acești oameni lipsiți de caracter și de inimă Dumnezeu îi va pedepsi: căci lacrimile și suferințele unei ființe nevinovate nu sunt iertate de către bunul Dumnezeu. Îți fac onoarea să te cred capabil să judeci și să înțelegi cele ce-ți scriu la justa lor valoare și să le apreciezi așa precum se cuvine. Cred că după jurământele ce am făcut, nu ai să faci sacrilegiul să te îndoiești de cele ce-ți scriu căci prin natura ei (sic!) este ceva sacru pentru mine.

În anul 1920 martie, am fugit din Istanbul, Sabri deghizat în ordonanță, iar eu [deghizată ca] soția loc. Tefik¹. Cred că cunoști episoadele și peripețiile acestui voiaj.

Ajunși la Ankara, am tras la faimosul Hotel Taşhan, cu geamurile sparte, fără sobă și unde vântul de martie sufla și frigul mă pătrundea până în măduva oaselor, nu aveam loc de spălat și toți trei eram obligați să dormim într-o cameră.

Sabri s-a dus să-i facă o vizită lui Mustafa Kemal Paşa, care locuia afară din oraș, la școala militară [într-]o casă veche de lemn unde sufla vântul și curgea ploaia peste tot. Paşa l-a primit pe Sabri ca pe un personaj marcant și când a aflat că eu îl acompaniez a dat ordin să mi se caute o locuință convenabilă. A spus: „O femeie tânără și europeană nu poate trăi atât de primitiv”. Unica casă confortabilă în toată Ankara era casa direcției chemin de ferului². Peste câteva zile m-am instalat la etajul de sus – avea trei camere frumoase, luminoase și o bucătărie *a la franka*³. Sabri a găsit două paturi de fier și saltele, o masă și două scaune. Am bătut o scândură în zid și l-am acoperit cu un cearceaf și iată garderoba. Eram tare fericiți că suntem liberi și, de la fereastră, când îl vedeam pe Sabri circulând liber pe stradă, asta ajungea pentru fericirea mea. Trăiam o epopee mare. Zile istorice într-o epocă plină de măreție și grandoare, toți hotărâți să învingem sau să murim. Voi niciunul nu sunteți în măsură să înțelegeți și apreciați pe oamenii și femeile din vremea aceea. A fost scris în cartea vieții și a destinului meu ca pacea și liniștea să nu fie niciodată de lungă durată în viața mea.

¹ Ofițer neidentificat. Sabri și Anișoara părăsesc în mod clandestin și precipitat Istanbulul în același timp cu alți partizani ai liniei politice naționaliste reprezentate de Mustafa Kemal. Acest lucru se întâmplă după ce, la 16 martie 1920, trupele britanice ocupă Istanbulul ca reacție la opoziția Parlamentului otoman, ales în toamna anului 1919 și dominat de naționaliști, față de prevederile teritoriale impuse de aliați după Primul Război Mondial.

² Franțuzism; din *chemins de fer* – „căile ferate”. Restaurată, clădirea gării din Ankara care i-a servit drept reședință lui Mustafa Kemal la începuturile revoluției există și astăzi.

³ De tip european.

Abia m-am instalat și odihnit puțin, iată că îl cheamă pașa¹ pe Sabri și îi spune: „Sabri, regret că o deranjez pe Madame, dar a sosit noul comandant cu toată familia și avem nevoie de etajul de sus, căci și biroul oficial va fi tot acolo. Voi mutați-vă jos, aveți acolo două odăi și bucătăria asta vă ajunge”.

Haide iar la lucru, la spoit și curățenie. Din fericire, alături de noi locuia Medeni Bey cu soția lui, inginer la căile ferate², persoane foarte bune, serviabile și cari mi-au găsit vopsele, [de] am făcut cele două odăi și bucătăria ca o bombonieră. În fața casei era o grădină cu copaci și verdeață, dar nicio floare. Sabri a pus cloșcă, aveam pușori și toată ziua ne-o petreceam în grădină cu pușorii. Lui Sabri se datorește blöf³ ce a făcut comandantului englez la Eskişehir⁴. Sabri de la stație, primind directive prin telefon de la Mustafa Kemal Pașa [i-a spus:] „Armata turcă este în marș spre Eskişehir. Dacă nu evacuați orașul, năvălim asupra voastră și ardem totul”. Toată ziua aceea nu au fost decât parlamentări între comandantul englez, Sabri și Kemal Pașa. Sfârșitul a fost: când ai noștri au intrat în Eskişehir, în panica și graba lor grecii și englezii au lăsat toate conservele, tutun, diferite lucruri și arme. Efelele⁵ de acolo povesteau de ce panică au fost cuprinși că vin turcii peste ei. La întoarcerea lui de la Eskişehir, Kemal Pașa mi-a adus un buchet de flori, primele pe care le-am văzut la Ankara, o damigeană de vin și un serviciu complet Kutahya⁶, cari, din nefericire, în peregrinațiunile mele multiple și în condițiuni atât de grele s-a spart. Nu a rămas decât vasul de flori pe talpa căruia am însemnat data.

În afacerea asta, Kemal Pașa, cu flerul său genial, a înțeles că inamicii, cari erau completamente izolați de noi, nu știau ce se petrece în Anatolia [și] a profitat de neștiința lor. Știa să profite de momentul oportun, [era] de un curaj nebun când ocazia era propice și aproape fricos, retras, când flerul și geniul lui nu-l inspirau.

¹ Mustafa Kemal.

² Deși neclar, textul indică, fără îndoială, calitatea de inginer a lui Medeni Bey.

³ Ortografiere de inspirație turcească (*blöf*) a englezescului *bluff*.

⁴ Trupele britanice intraseră în Eskişehir la 23 ianuarie 1919. Acestea au părăsit orașul la 20 martie 1920, dată în jurul căreia poate fi situat episodul relatat de Anișoara.

⁵ Românzare a cuvântului turcesc *efeler* (singular *efe*), care îi desemna pe membrii trupelor neregulate ale armatei lui Kemal Pașa care au acționat în Anatolia occidentală, mai ales la începuturile Războiului de independență din anii 1919-1922, pentru a întârzia înaintarea trupelor grecești spre răsărit.

⁶ Serviciu din porțelan de Kutahya. Kutahya este un centru tradițional al producției de ceramică din Anatolia occidentală.

Iată secretul reușitei lui. Toată viața lui avea o suplețe uimitoare, niciodată pe cel mai mare dușman al lui nu[-] ataca. Se servea de el și, când înțelegea că nu mai are nevoie de el, îi dădea lovitura de grație.

Această zi, pe care poate mulți au uitat-o, a fost cea mai marcantă în istoria revoluției turcești și de ea a depins, poate, soarta întregii revoluții. Noi când făceam blöf-ul ăsta nu aveam decât 200 de puști și garnizoana de la Ankara.

După căderea Eskișehirului au început să curgă valuri de efe și țărani în picioarele goale cari se rugau de pașa: „Trimite-ne și pe noi la război”. „Aduceți arme, răspundea pașa, și duceți-vă.” În aceste zile grele, când destinul și viața întregă a câtorva oameni depindea numai de hazard și de o șansă nesperată, Dumnezeu a fost cu noi și a făcut miracolul nesperat.

Între timp, pașa găsea vreme și de vizite. Noi și familia Medeni Bey stăteam în grădină [și] iată că vedem pe Muzafer Bey, *yaver*¹ [al] lui pașa, dând năvală și anunțându-ne că pașa vine să ne facă vizită cu Fuad Pașa² împreună și suita. Sabri s-a zăpăcit și i-a spus lui Medeni Bey: „Unde am să-i primesc când eu nu am decât două scaune?” „Nu te îngrijii. Îl primim în salonul meu și eu îl cunosc, am fost coleg de școală cu el.”

Era prima mea prezentare și mă temeam să nu dau peste un om aspru. Surpriza mea a fost extremă când am dat cu ochii de el. O ținută demnă, dar modest, un surâs amical. Vorbea cu vocea joasă, dar clară și era extrem de îngrijit în persoana lui. Imediat am devenit prieteni. Vorbea dificil franceza, dar destul ca să ne putem înțelege și ceea ce exprima era corect.

Începuse apusul de soare, era ora lui de rachiu³. Sabri îi spune: „Oare la bufetul gării nu se găsește rachiu?” Haide fuga Sabri, *yaver*, Medeni și șeful gării după rachiu.

¹ *Yaver* – „aghiotant” (tr.). Muzaffer Kılıç (1897-1959), aghiotant al lui Mustafa Kemal. A devenit parlamentar în 1939.

² Ali Fuat Cebesoy (1882-1968) – unul dintre comandanții Războiului de independență turc din anii 1919-1922, descendent dintr-o renumită familie de militari otomani și vechi camarad al lui Mustafa Kemal încă din perioada studiilor de la Școala Militară Harbiye din Istanbul (1899-1902). A ocupat diferite funcții de comandă în timpul războaielor purtate de Imperiul Otoman împotriva Italiei și a statelor balcanice în anii 1912-1913 ca și în timpul Primului Război Mondial. În ultima parte a Războiului de independență a fost ambasador al regimului kemalist la Moscova. A devenit, ulterior, membru al Parlamentului.

³ Traducere improprie a numelui turcesc *raki* dat unui alcool pe bază de anason asemănător cu *uzo* (Grecia) sau *pastis* (Franța).